

شخصیت‌شناسی رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای (دامت برکاته)

حجت‌الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

اشاره

در طلیعه قرن بیست‌ویک، در روزگاری که جهان شاهد تحولات شگرف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است، تبیین ابعاد شخصیت‌های اثرگذار، نقشی بنیادین در هدایت جامعه و استحکام بنیان‌های معنوی و فکری نسل‌های امروز و فردا ایفا می‌کند. در این میان، بررسی ابعاد شخصیت حضرت آیت‌الله مجتبی‌خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه سومین رهبر معظم انقلاب اسلامی، شایسته و اکاوی است.

مواضع حکیمانه و رویکردهای راهبردی ایشان در عرصه سیاست، حاکی از درکی عمیق از مقتضیات زمان و مکان و توانمندی ایشان در مدیریت چالش‌های پیچیده است؛ و از سوی دیگر، جایگاه علمی، سلوک معنوی ایشان، گواهی روشن بر جامعیت و جود در عرصه‌های مختلف است؛ جامعیتی که یادآور سیمای امام شهید و مصداق آیه شریفه است: «مَا تَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئَهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا»^۱ هر حکمی را نسخ کنیم، و یا نسخ آن را به تأخیر اندازیم، بهتر از آن، یا همانند آن را می‌آوریم. در این نوشتار به ابعاد شخصیتی رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله سید مجتبی‌خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه خواهیم پرداخت.

۱. جایگاه علمی

- اساتید

جایگاه آیت‌الله سید مجتبی‌خامنه‌ای رحمته‌الله‌علیه در حوزه علم و دانش از ارکان اساسی شخصیت ایشان

* پژوهشگر و نویسنده.

به شمار می‌رود. ایشان، در طول سالیان متمادی، مسیر پرفرازونشیب تحصیل و تهذیب را پیموده‌اند و در این مسیر، از محضر اساتید برجسته بهره برده‌اند. حضرت آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای رحمته‌الله علیه دروس خارج فقه و اصول را از محضر والد شهیدشان و همچنین حضرات آیات عظام: شیخ جواد تبریزی، شیخ حسین وحید خراسانی، سید موسی شبیری زنجانی، آقا مجتبی تهرانی، شیخ محمد مؤمن و سید محمود شاهرودی فراگرفتند. اظهارنظرها و تمجیدهای اساتید محترم، گویای نبوغ و استعداد خاص ایشان است. آیت‌الله رحمانی نیشابوری می‌فرماید: نبوغ علمی ایشان از حد معمول بالاتر و قدرت حفظ او نیز بالاست.^۱ همچنین نقل می‌کند:

بنده به آیت‌الله سید محمود شاهرودی گفتم شما وقتی رئیس قوه قضائیه شدید، حیف شدید؛ زیرا اگر در قم بودید مرجع تقلید تربیت می‌کردید. ایشان پاسخ دادند: من اکنون در تهران هم شاگردانی دارم. ایشان از استعداد و قوت علمی آقا مجتبی سخن گفتند که برای بنده مایه تعجب بود. این سخن مربوط به ۱۵ سال قبل است، که نشان می‌دهد اساتید، نظر و توجه بیشتری به آقا مجتبی مبذول می‌داشتند.^۲

آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی رحمته‌الله علیه بیش از ۱۷ سال به‌طور مستمر در دروس خارج مختلف حضور فعال داشته‌اند. ارائه تقریرات علمی به زبان عربی و پیگیری نکات علمی توسط ایشان، منجر به تولید نوآوری‌هایی در منظومه علوم و معارف حوزوی (به‌ویژه فقه، اصول و رجال) گردیده است.^۳

- تدریس و تربیت شاگرد

یکی از ابعاد برجسته شخصیت علمی حضرت آیت‌الله مجتبی خامنه‌ای رحمته‌الله علیه، تدریس دروس خارج فقه و اصول و تربیت شاگردان در عرصه علوم حوزوی است. ایشان در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹، دروس خارج فقه و اصول خود را آغاز نمودند که با استقبال چشمگیر طلاب حوزه علمیه قم مواجه شد. تا پیش از شیوع کرونا در سال ۱۳۹۸، کرسی درس ایشان به‌عنوان یکی از پرمخاطب‌ترین دروس حوزه، با حدود ۴۰۰ طلبه برگزار می‌شد. با همه‌گیری کرونا، مجازی شدن دروس و همچنین تغییر محل زندگی ایشان به تهران، درس فقه ایشان با استقبالی فزون‌تر روبرو شد. این روند حتی پس از پایان کرونا نیز ادامه یافت؛ به‌گونه‌ای که درس ایشان در ابتدای

1. <https://iqna.ir/fa/news/434498>

2. <https://iqna.ir/fa/news/4344981>

3. <https://hungary.mfa.gov.ir/portal/NewsView/784653>

سال تحصیلی ۱۴۰۳، با استقبال کم‌نظیر حدود ۱۳۰۰ نفر از طلاب مواجه گردید.^۱ تدریس «درس خارج فقه» ایشان در حوزه علمیه قم، بازتاب گسترده‌ای در فضای حوزوی داشت و به معنای تأیید بنیه علمی و توانایی ایشان در تربیت مجتهدان جوان تلقی می‌شود.^۲

۲. ساده‌زیستی

ساده‌زیستی از موضوعاتی است که در زندگی فردی، اجتماعی، مادی و معنوی انسان تأثیر بسزایی دارد. در خوانش دینی، ساده‌زیستی از ارزش‌های متعالی به شمار می‌آید. استاد مطهری می‌گوید: «زهد، حالتی است روحی و زاهد از آن نظر که دل‌بستگی‌های معنوی و اخروی دارد، به مظاهر مادی زندگی بی‌اعتناست. زاهد در زندگی عملی خویش، سادگی و قناعت را پیشه خود می‌سازد و از تنعم، تجمل و لذت‌گرایی پرهیز می‌نماید...»^۳

از منظر امامین انقلاب، تجمل‌گرایی و اشرافیت به‌عنوان یک آسیب اجتماعی جدی در نظر گرفته می‌شوند که مقابله با آن‌ها ضروری است. امام خمینی علیه‌السلام همواره تجمل‌گرایی و اشرافیت را در تضاد کامل با اصول اسلامی می‌دانستند: «... ملت عزیز ما که مبارزان حقیقی و راستین ارزش‌های اسلامی هستند، به‌خوبی دریافته‌اند که مبارزه با رفاه‌طلبی سازگار نیست... بحث قیام و راحت‌طلبی، بحث دنیاخواهی و آخرت‌جویی دو مقوله‌ای است که هرگز باهم جمع نمی‌شوند»^۴ «این توجه به زرق و برق دنیا انسان را از آن احساس انسانی‌اش می‌برد، یک حیوان است در بین مردم راه می‌رود. کوشش کنید معنویت را تقویت کنید»^۵

در منظومه فکری امام شهید، تجمل‌گرایی به‌شدت مورد انتقاد قرار گرفته است: «... نگذارید که فساد و رشوه و پارتی‌بازی و اسراف و تجمل و خرج‌های زیادی، در دستگاهتان نفوذ بکند»^۶ «جلوی اشرافی‌گری باید گرفته بشود؛ اشرافی‌گری بلای کشور است...»^۷

حضرت آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای، تربیت‌شده چنین پدری است که نمونه‌ای واقعی از ساده‌زیستی و زهد را در زندگی شخصی و اجتماعی خود به نمایش گذاشته است. ایشان همواره

1. https://farsnews.ir/mohammadreza_dehghan/1773138755195753325

2. <https://www.mehrnews.com/news/6769222>

۳. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۶، ص ۵۱۴.

۴. روح‌الله خمینی، صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۸۶.

۵. همان، ج ۱۷، ص ۳۷۸.

6. <https://farsi.khamenei.ir - =1699&npt=1>

7. <https://farsi.khamenei.ir =1152&p=2>

در زندگی شخصی سادگی را رعایت کرده و از زرق و برق پرهیز نموده‌اند. این قناعت در همه ابعاد زندگی ایشان مشهود است.

البته، ساده‌زیستی رهبر سوم انقلاب تنها یک سبک زندگی شخصی نیست، بلکه الگویی عملی برای نسل امروز و آینده است. آیت‌الله رحمانی نیشابوری می‌گوید: ایشان از وقتی طلبه شدند، والدشان یا رئیس‌جمهور و یا ولی‌فقیه بوده است و همه امکاناتی در اختیار ایشان بود، اما وقتی به قم آمدند، به همراه آقا مصطفی (برادرشان)، هر دو یک‌منزل اجاره کردند. حالا شما وضعیت رهبران و فرزندان رهبر ما را با حکام برخی کشورهای اسلامی و غیر اسلامی مقایسه کنید.^۱

۳. ولایت مداری

یکی از ابعاد کلیدی شخصیت آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای علیه‌السلام، رویکرد «اهل بیت مداری» ایشان است. باور به اینکه هدایت الهی از طریق ائمه معصومین علیهم‌السلام تداوم یافته و دستگیری آنان، کلید پیروزی در عرصه‌های مختلف، به‌ویژه مبارزه با دشمنان است. این به معنای اتکای ویژه و تمسک به اهل بیت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، به‌ویژه امام زمان عجل‌الله‌فرجه در مواجهه با مسائل و چالش‌هاست:

... باید به یاد خداوند تبارک و تعالی و توکل بر حضرتشان و توسل به انوار طیبه‌ی معصومین (صلوات الله علیهم اجمعین)، چون اکسیر اعظم و کبریت احمری نگریسته شود که تضمین‌کننده‌ی انواع گشایش‌ها و ظفر قطعی بر دشمن است. این مزیت عظیمی است که شما واجد آن و دشمنانتان فاقد آن هستید.^۲

همچنین ایشان در پیام روز معلم و کارگر می‌فرمایند:

ایران عزیز، ... مسیر عبور به سوی قلّه‌های پیشرفت و تعالی را خواهد پیمود، و این البته با دعای خیر و وساطت سرورمان صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هر چه سریع‌تر و بهتر صورت خواهد پذیرفت.^۳ و در نهایت از سرورمان صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تقاضا می‌کنم از درگاه حضرت حق (جل و علا) برای ملت ما غلبه‌ی قاطع بر دشمن و همچنین عزت و وسعت و عافیت، و برای رفتگان نشان مقامات و عافیت اخروی را طلب نمایند.^۴

1. <https://iqna.ir/fa/news/4344981>

2. <https://farsi.khamenei.ir=62800>

3. <https://farsi.khamenei.ir=62870>

4. <https://farsi.khamenei.ir=62800>

۴. مردم‌داری و اعتقاد به نقش مردم در اقتدار نظام

مردم‌داری یکی از ابعاد برجسته شخصیتی رهبر انقلاب علیه‌السلام است؛ بدین معنا که ایشان مردم را سرمایه اجتماعی و پشتوانه عظیم نظام می‌دانند. این مردم هستند که با حضور همه‌جانبه خویش، نظام را حفظ می‌کنند و در برابر تجاوز دشمن مقاومت می‌نمایند. همان‌گونه که در «جنگ تحمیلی سوم» نیز این مردم بودند که در میدان‌ها و خیابان‌ها حضور یافتند و همچون نیروهای مسلح در میدان نبرد حماسه آفریدند. از این رو، آیت‌الله سید مجتبی حسینی خامنه‌ای علیه‌السلام پس از شهادت امام شهید، با صراحتی غیرقابل انکار، نقش مردم را فراتر از چارچوب‌های معمول تبیین می‌کنند: «این شما مردم بودید که کشور را رهبری و اقتدار آن را ضمانت کردید».^۱ بر همین اساس است که ایشان تأکید می‌کنند:

اگر قدرت شما در صحنه ظاهر نشود، نه رهبری و نه هیچ‌یک از دستگاه‌های مختلف

که شأن واقعی آن‌ها خدمت به مردم است، کارایی لازم را نخواهند داشت.^۲

همچنین ایشان در پیام چهلم امام شهید می‌فرمایند:

... ملت آگاه و هوشیار ایران گرچه نشان داد در غم بزرگ فراق پیشوای شهیدش داغدار

است ولی با تاسی به میراث‌داران بی‌واسطه عاشورای حسینی، از این داغ، حماسه و از

رثاء، رجز ساخت. و همه این‌ها دشمن تا بن دندان مسلح را به حیرت و استیصال

انداخته و آزادگان جهان را به تحسین واداشته است.^۳

۵. شخصیت سیاسی

بعد سیاسی شخصیت حضرت آیت‌الله سید مجتبی خامنه‌ای علیه‌السلام، بیش از هر چیز با مفهوم

«بصیرت» گره خورده است. بصیرت به معنای عقیده قلبی، شناخت، یقین، زیرکی و عبرت آمده

است.^۴ «بصیرت یعنی تیزبین بودن و راه درست را شناختن...»^۵ همچنین، «بصیرت یعنی گم

نکردن راه، و دچار بیراهه‌ها و کج‌راهه‌ها نشدن».^۶ در ادبیات معاصر، «بصیرت» با تعابیری

1. <https://farsi.khamenei.ir=62800>

2. <https://farsi.khamenei.ir=62800>

3. <https://farsi.khamenei.ir=62808>

۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، واژه «بصر»، ج ۴، ص ۶۵.

5. farsi.khamenei.ir=49235

6. farsi.khamenei.ir/=49235

همچون بینش سیاسی و فهم عمیق مفهوم‌سازی می‌شود.^۱ در گزاره‌های دینی، واژه‌هایی مانند کیاست و بصیرت به معنای بصیرت و بینش سیاسی است. خداوند خطاب به پیامبر ﷺ می‌فرماید: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي»^۲ بگو این است راه من که من و هر کس پیروی‌ام کرد با بینایی به سوی خدا دعوت می‌کنیم. «عَلَى الْبَصِيرَةِ» فرمود: «الْمُؤْمِنُ هُوَ الْكَيْسُ الْفَطِنُ»^۳ مؤمن، مؤمن زیرک و باهوش و هوشیار است.

امام شهیدمان همواره بر اهمیت بصیرت به منظور حفظ اسلام، حفظ نظام اسلامی و مقابله با دشمنان تأکید می‌کردند، زیرا ایشان معتقد بودند که اگر انسان بصیرت نداشته باشد، مانند انسان کوری است که در شناخت حق و باطل دچار مشکل می‌گردد:

عالم، عرصه‌ی درگیری و مبارزه‌ی «جبهه‌ی حق» علیه «جبهه‌ی باطل» است. در این صحنه‌ی درگیری حساس و سرنوشت‌ساز، انسان بی‌بصیرت در واقع «کور» است: «نداشتن بصیرت مثل نداشتن چشم است؛ راه را انسان نمی‌بیند. بله، عزم هم دارید، اراده هم دارید، اما نمی‌دانید کجا باید بروید.»^۴

تربیت در سایه هدایت سیاسی، ستون فقرات بصیرت سیاسی حضرت آیت‌الله مجتبی‌خامنه‌ای را شکل داده است. حضور در کنار پدر و محیطی که سیاست و دیانت درهم تنیده‌اند، فرصتی برای یادگیری عملی درس‌های سیاست و ورزی، مدیریت بحران و درک عمیق از معادلات قدرت را برای ایشان فراهم آورده است. این نزدیکی، صرفاً یک هم‌نشینی خانوادگی نبوده، بلکه به معنای درک مستقیم از نحوه مواجهه با چالش‌های سیاسی، تحلیل رویدادها و اتخاذ تصمیمات استراتژیک در حساس‌ترین مقاطع بوده است. ایشان به‌خوبی از تحولات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زمان خود آگاه‌اند که نامه‌ها و پیام‌های ایشان تأییدکننده این آگاهی و بصیرت است.

۶. شخصیت نظامی

در تحلیل شخصیت حضرت آیت‌الله مجتبی‌خامنه‌ای رحمته‌الله، بعد نظامی و دفاعی ایشان نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. این بُعد، ریشه در شناخت عمیق ایشان از مبانی دفاع مقدس و مقاومت اسلامی دارد. از بدو شکل‌گیری انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس و جنگ

1. www.imam-khomeini.ir/fa/n26098

۲. یوسف: ۱۰۸.

۳. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۲۶.

4. https://farsi.khamenei.ir =35271

دوازده‌روزه، امام شهید، به‌عنوان فرمانده کل قوا، دیدگاه‌های منحصر به فردی در حوزه نظامی و دفاعی شکل دادند. ایشان، در چنین فضایی رشد یافته و تربیت یافته‌اند؛ فضایی که در آن، تفکر استراتژیک، شناخت دقیق دشمن، روحیه جهادی و مدیریت بحران، جزئی جدایی‌ناپذیر از دیدگاه‌های انقلابی محسوب می‌شد. فرماندهان عالی‌رتبه نظامی در برخی بزنگاه‌های حساس، برای دریافت رهنمود و مشورت به محضر حضرت آیت‌الله سید مجتبی‌خامنه‌ای ارجاع داده می‌شدند: «فرماندهان نظامی را به آقا مجتبی‌ارجاع داده بودند. ایشان [امام شهید^{علیه‌السلام}] با صراحت گفته بودند که نظر آقا مجتبی‌نظر من است.»^۱

ارتباط مستمر و عمیق حضرت آیت‌الله مجتبی‌خامنه‌ای با فرماندهان برجسته نظامی و رهبران جبهه مقاومت، به‌ویژه با سردار شهید حاج قاسم سلیمانی و سیدالشهدای مقاومت، سید حسن نصرالله، یکی از برجسته‌ترین جنبه‌های بعد نظامی شخصیت ایشان محسوب می‌شود.^۲

۷. استکبارستیزی و مقاومت

استکبارستیزی از اصول اساسی اندیشه‌های امامین انقلاب به شمار می‌آید. این دو بزرگوار، در دوران مبارزه و به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به تبیین ابعاد و دکرترین استکبارستیزی پرداختند. امام شهید استکبارستیزی را امری عقلانی و علمی می‌دانند: «رژیم آمریکا، رژیم استکباری است و رژیم استکباری، جامع بسیاری از ضررها و شیظنت‌ها و بدی‌ها است... بنابراین، ستیزه‌گری با این استکبار، با این پدیده، عین عقلانیت است...»^۳ همچنین تصریح می‌کنند: «این نظام، یکی از بزرگ‌ترین خاصیت‌هایش، مقابله با استکبار و تفرعن قدرت‌های مستکبر عالم است.»^۴ امام خمینی^{علیه‌السلام} نیز تصریح می‌کنند که همه انبیا با قدرت‌های ظالم مبارزه می‌کردند.^۵

براین اساس است که نهضت‌ها و جنبش‌های اسلامی و جهادی فلسطین و لبنان در برابر استکبار - به‌ویژه اسرائیل و آمریکا - با نام این دو شخصیت شناخته می‌شود. امام شهید^{علیه‌السلام} نیز می‌فرمایند:

... یک کشور اسلامی، یعنی فلسطین، به‌وسیله‌ی خبیث‌ترین کفار عالم غصب شده؛

1. <https://www.tabnak.ir/fa/news/1362145>

2. <https://finland.mfa.gov.ir/portal/NewsView/784552>

3. <https://farsi.khamenei.ir/=1145>

4. <https://farsi.khamenei.ir/=1145>

۵. روح‌الله خمینی، صحیفه امام، ج ۱۵، ص ۵۰۷.

حکم قطعی شرعی این است که بر همه واجب است تلاش کنند، کمک کنند و فلسطین را به مسلمان‌ها، به صاحبان اصلی‌اش برگردانند.^۱ رهبر معظم انقلاب علیه السلام نیز «دکترین مقاومت» را از امامین انقلاب به ارث برده است و آن را جزئی جدایی‌ناپذیر از ارزش‌های انقلاب اسلامی می‌داند:

ما کشورهای جبهه‌ی مقاومت را بهترین دوستان خود می‌دانیم و امر مقاومت و جبهه‌ی مقاومت، جزئی جدایی‌ناپذیر از ارزش‌های انقلاب اسلامی است. بی‌تردید همراهی اجزای این جبهه با یکدیگر، مسیر تخلص از فتنه‌ی صهیونی را کوتاه‌تر می‌نماید؛ همچنان که دیدیم یمن شجاع و مؤمن، دست از دفاع از مردم مظلوم غره برداشت و حزب‌الله فداکار علی‌رغم همه‌ی موانع به یاری جمهوری اسلامی آمده است و مقاومت عراق هم دلیرانه همین خط را در پیش گرفته است.^۲ همچنین ایشان از وجود مقدس اهل بیت علیهم السلام و به‌ویژه امام زمان علیه السلام یاری می‌طلبند که ایشان و مردم ایران را در مبارزه با استکبار یار نمایند:

در پایان خطاب به سرورمان علیه السلام عرضه می‌دارم که ما با ایمان به خدای متعال و توسل به ائمه معصومین صلوات‌الله علیهم، و با تاسی به رهبر شهید خود، در زیر پرچم جنابتان و در مقابل جبهه کفر و استکبار ایستاده‌ایم. در این مسیر، شهدای گران‌قدری از طبقات مختلف تقدیم راه عزت و استقلال کشور و اعتلای اسلام و انقلاب اسلامی کرده‌ایم. اینک با تمام وجود، به دعای خاص حضرتتان برای غلبه قاطع بر دشمن، چه در صحنه مذاکرات و چه در میدان نبرد، دل بسته‌ایم.^۳ همچنین رهبر معظم انقلاب علیه السلام در جای دیگر می‌فرمایند:

... امروز طلیعه برآمدن جمهوری اسلامی به‌عنوان یک قدرت بزرگ و قرار گرفتن استکبار در سراسیمه‌ی ضعف، مقابل چشم همگان آشکار شده است. این بی‌شک نعمتی الهی است که از برکت خون رهبر شهیدمان و سایر شهدای گلگون‌کفن و هم‌وطنان مظلوم و گل‌های پرپر شده مدرسه شجره طیبه میناب، و در پی توسلات و تضرعات آحاد ملت به درگاه ربوبی و حضور مجاهدانه‌ایشان در میدان‌ها و محلات و مساجد، و به خاطر جان‌افشانی‌های بی‌دریغ... رزمندگان جان‌برکف اسلام ارزانی شده است.^۴

1. <https://farsi.khamenei.ir/=57665>

2. <https://farsi.khamenei.ir=62800>

3. <https://farsi.khamenei.ir=62808>

4. <https://farsi.khamenei.ir=62808>

کتاب‌نامه

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دار العلم-الدار الشامیه، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۳. خمینی، روح‌الله، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ش.
۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چهارم، ۱۴۰۷ق

5. <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id>

6. <https://www.tabnak.ir/fa/news/136214584>

7. <https://finland.mfa.gov.ir/portal/NewsView/784552>

8. <https://iqna.ir/fa/news/434498>.